

Nr 143

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om räntereglering och emissionskontroll (ränteregleringslag); given Stockholms slott den 30 mars 1962.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om räntereglering och emissionskontroll (ränteregleringslag).

GUSTAF ADOLF

G. E. Sträng

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en omläggning av lagstiftningen om räntereglering och emissionskontroll i anslutning till den modernisering av den kreditpolitiska beredskapslagstiftningen i övrigt, som förordats i propositionen nr 52 med förslag till likviditets- och kassakvotslag och placeringskvotslag. Liksom när det gäller dessa båda lagar är avsikten med den föreslagna nya ränteregleringslagen, som också är av beredskapskaraktär, att de allmänna kreditpolitiska intressena i första hand skall tillgodoses genom samråd och överenskommelser mellan riksbanken och kreditinrättningarna.

Den nu föreslagna ränteregleringslagen innefattar i jämförelse med den gällande lagen en vidgad fullmakt för Kungl. Maj:t med avseende på inlåningsröntorna. Vid inlåning skall sålunda även maximiränta kunna fastställas, varjämte kretsen av dem, som faller under lagen, något vidgas. Å andra sidan begränsas i den nya lagen kretsen av utlånare och bestämmelserna om räntestopp utgår. Straffbestämmelser förekommer inte i den nya lagen. Däremot föreskrives — i likhet med vad som föreslagits i de båda andra lagarna — viss ersättningsskyldighet gentemot statsverket, då föreskrift som meddelats enligt lagen icke iakttagits.

Den nya lagstiftningen är avsedd att träda i kraft den 1 juli 1962. För lagen föreslås samma giltighetstid som för de nyss nämnda lagarna, eller sålunda tre år.

Förslag

till

Lag**om räntereglering och emissionskontroll (ränteregleringslag)**

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

I den mån på grund av utomordentliga omständigheter så prövas nödigt för att uppnå det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet, må Konungen, på framställning av fullmäktige i riksbanken, förordna att vad här nedan stadgas om befogenhet för riksbanken att föreskriva anmälningsskyldighet, högsta ränta (maximiränta), lägsta ränta (minimiränta) eller skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldebrev helt eller delvis skall äga tillämpning.

2 §.

Med ränta likställes i denna lag varje annan gottgörelse, som utgör vederlag vid lån av penningar och som icke enbart utgör ersättning för särskilda omkostnader i anledning av lånet.

3 §.

Stadgandena i denna lag hava ej avseende på ränta, för vars beräkning eller fastställande gälla särskilda bestämmelser, givna i lag eller annan allmän författning eller eljest i beslut, som meddelats av Konungen.

4 §.

Föreskrift om anmälningsskyldighet må av riksbanken meddelas att gälla, såvitt rör inlåning av penningar, för kreditinrättning och annan som bedriver sådan inlåning på räkning som av bank allmänneligen begagnas samt, såvitt rör utlåning av penningar, för bankaktiebolag, sparbank, centralkassa för jordbrukskredit, jordbrukskassa, postsparbanken, postgirorörelsen, försäkringsbolag samt fondstyrelse för förvaltning av medel, vilka ingå till allmänna pensionsfonden. Till inlåning som nyss sagts hänföres även förräntning hos livförsäkringsbolag av försäkringsbelopp, som förfallit till betalning.

Anmälningsskyldighet må avse räntesatser och övriga villkor, som tillämpas vid inlåning eller utlåning, ävensom ändring av inlåningsränta och höjning av utlåningsränta, för vilka sist nämnda fall jämväl må föreskrivas att anmälan skall göras minst åtta dagar före den avsedda ränteändringen samt innehålla uppgift om skälen för densamma.

5 §.

Riksbanken äger fastställa maximiränta eller minimiränta för inlåning, som i 4 § sägs, ävensom maximiränta för utlåning av penningar från sådan kreditinrättning som i nämnda paragraf angives. För skilda slag av inlåning eller utlåning må olika räntor fastställas.

Föreskrift som avses i första stycket meddelas att gälla för viss tid, högst sex månader. Giltighetstiden må förlängas med högst sex månader åt gången.

6 §.

Riksbanken äger föreskriva, att obligationer, förlagsbevis eller andra för den allmänna rörelsen avsedda skuldebrev ej må utgivas utan tillstånd av riksbanken. Vad nu sagts skall dock ej gälla skuldebrev, som utgivas av riksgäldskontoret.

7 §.

Tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter, som meddelas med stöd av denna lag, utövas av myndighet som Konungen bestämmer.

Kreditinrättning eller annan, som är underkastad föreskrift om maximiränta eller minimiränta, är skyldig att på anfordran tillhandahålla tillsynsmyndigheten de uppgifter, denna anser nödvändiga för tillsynens utövande.

8 §.

Har kreditinrättning vid utlåning uppburit högre ränta än riksbanken fastställt såsom maximiränta, skall inrättningen efter föreläggande av riksbanken till statsverket utgiva två gånger det belopp varmed den uppburna räntan avvikit från den fastställda maximiräntan.

Vad i första stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning, därest kreditinrättning eller annan som bedriver inlåning, som i 4 § sägs, vid sådan inlåning gottgjort ränta vilken överstigit maximiränta eller underskridit minimiränta, som fastställts av riksbanken.

Då särskilda skäl föranleda därtill, må skyldighet som nyss sagts helt eller delvis eftergivnas.

9 §.

Utgives i strid mot föreskrift, som meddelats jämlikt 6 §, skuldebrev som avses i nämnda paragraf, skall utgivaren av skuldebrevet efter föreläggande av riksbanken till statsverket utgiva ett belopp, som utgör en halv procent av hela lånesumman för varje år av den för lånet bestämda längsta löptiden.

Vad i 8 § tredje stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om skyldighet som nyss sagts.

10 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats av anmälan enligt 4 § eller vid utövande av tillsyn enligt 7 § må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet.

11 §.

Över riksbankens beslut enligt denna lag må klagan ej föras.

12 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1962, då giltighetstiden utgår för lagen den 7 december 1951 (nr 767) om räntereglering m. m.

2. Den nya lagen skall äga giltighet till och med den 30 juni 1965. Lagens bestämmelser skola gälla redan före ikraftträdandet med avseende på åtgärder, som erfordras för tillämpningen därefter.

3. Den äldre lagens bestämmelser skola alltjämt lända till efterrättelse beträffande förhållanden som hänföra sig till lagens giltighetstid.

4. Förordnande, som meddelas jämlikt den nya lagen, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet. Vad i lagen stadgas rörande påföljd vid överträdelse av föreskrift om maximiränta, minimiränta eller skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldebrev samt rörande tystnadsplikt skall dock äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

5. Föreskrift, som meddelats med stöd av 5 §, skall icke utgöra hinder mot att ränta som bestämts i avtal om inlåning eller utlåning, vilket slutits före ikraftträdandet av föreskriften, tillämpas jämväl efter denna tidpunkt, i fall då rätt att uppsäga avtalet föreligger, under en tidrymd, som motsvarar uppsägningstiden, samt eljest så länge lånet enligt avtalet löper. Föreskrift, som avses i 6 §, skall icke äga tillämpning på skuldebrev, vilka utbjudits till allmänheten innan föreskriften trätt i kraft.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 feb-
ruari 1962.*

N ä r v a r a n d e:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLMQVIST.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga rörande *ny lagstiftning om räntereglering och emissionskontroll* samt anför därvid följande.

I. Inledning

Gällande bestämmelser om räntereglering och emissionskontroll är upptagna i lagen den 7 december 1951 (nr 767) om räntereglering m. m. Denna lag, som ursprungligen gällde till och med den 30 juni 1953, har sedermera successivt förlängts ett år i taget, senast till och med den 30 juni 1962. Ränteregleringslagens innehåll är sedan tillkomsten oförändrat.

I anslutning till de förslag rörande ny lagstiftning om likviditets- och kassakvoter, m. m., som på grundval av kreditmarknadsutredningens betänkande Banklikviditet och kreditprioritering (SOU 1960: 16) framlagts i propositionen nr 52 till årets riksdag, har — såsom förutskickades i nämnda proposition — en översyn av lagstiftningen om räntereglering ansetts påkallad. En sådan översyn har verkställts inom finansdepartementet. Resultatet härav har redovisats i en i november 1961 dagtecknad promemoria med förslag till lag om räntereglering och emissionskontroll (stencilerad). Det vid promemorian fogade lagförslaget torde såsom *Bihang* få fogas vid statsrådsprotokollet i detta ärende.

Över promemorian har efter remiss *yttranden* avgivits av bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen, försäkringsinspektionen, generalpoststyrelsen, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa och Svenska bostadskreditkassan, Sveriges jordbrukskasseförbund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Livförsäkringsanstalten Folket och Försäkringsanstalten Samarbeta (Folksam), Kooperativa förbundet samt Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund u. p. a. (HSB).

Flertalet remissinstanser har tillstyrkt den i promemorian framlagda lagstiftningen eller lämnat densamma utan erinran.

II. Gällande lagstiftning

Lagstiftningen om räntereglering och emissionskontroll tillkom efter förslag i propositionen nr 221 till 1951 års riksdag. Såsom i det föregående nämnts återfinnes bestämmelserna i lagen den 7 december 1951 (nr 767) om räntereglering m. m., vars giltighetstid senast — genom lagen den 2 juni 1961 (nr 287) — utsträckts till och med den 30 juni 1962.

Tillkomsten av lagstiftningen, som byggde på ett av fullmäktige i riksbanken framlagt förslag, får ses mot bakgrunden av det dåvarande läget på kreditmarknaden. I fullmäktiges framställning framhölls att risken för en förnyad inflationistisk utveckling på världsmarknaderna och i Sverige var så betydande, att en utbyggnad av den penningpolitiska arsenalen borde ske med ett vapen som vid behov kunde göra det möjligt att åstadkomma en kreditbegränsning utan sådana konsekvenser som statsmakterna icke var beredda att godta. Såsom denna tankegång utvecklades av dåvarande departementschefen, statsrådet Sköld, framgår emellertid att full hänsyn borde tagas till sambandet mellan kreditvolymens utveckling och räntestrukturens förändringar.

Departementschefen anförde, att en räntereglering icke borde användas för att söka etablera en räntenivå ur balans med marknadsläget, sådant detta på något längre sikt gestaltades bl. a. under inflytande av den allmänna stabiliseringspolitiken. Regleringens uppgift skulle alltså närmast vara att under en övergångsperiod hindra en kraftig och tillfällig ränteglidning uppåt. I själva verket kunde övergångstiden dessutom väntas bli förkortad genom att ränteregleringen själv tenderade att stabilisera ränteförväntningarna och därmed reducera de spekulativa element som förstärker en okontrollerad räntestegringsprocess.

Beträffande lagens innehåll må följande nämnas.

Enligt den inledande bestämmelsen i 1 § må Kungl. Maj:t på framställning av fullmäktige i riksbanken förordna att i lagen intagna stadganden om befogenhet för riksbanken att föreskriva anmälningsskyldighet, räntestopp, maximi- eller minimiränta eller skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldebrev helt eller delvis skall äga tillämpning. Sådant förordnande må meddelas i den mån så prövas oundgängligen nödigt för att uppnå det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet.

Enligt 4 § äger riksbanken föreskriva viss *anmälningsskyldighet* för den som driver utlåning av penningar. Anmälningsskyldigheten omfattar dels tillämpade räntesatser och övriga villkor vid utlåning och — om i verksamheten ingår inlåning från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas — vid inlåning, dels planerade ränteförändringar.

Bestämmelser angående *räntestopp* meddelas i 5 §. Sålunda äger riksbanken föreskriva, att den som utlånar penningar icke må utan tillstånd av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer tillämpa högre ränta vid viss utlåning eller — om jämväl inlåning av penningar sker från allmänheten på räkning

som av bank allmänneligen begagnas — lägre ränta vid viss sådan inlåning än den, som han tillämpade å dag som i föreskriften anges, eller, om han då icke i jämförbar form utlånade eller inlånade penningar, den ränta, som den angivna dagen var att anse som gängse eller som han före nämnda dag senast tillämpat. Föreskrift om räntestopp meddelas att gälla för viss tid, högst sex månader. Då skäl därtill finnes må räntestoppet förlängas, varje gång för högst sex månader. Har räntestopp föreskrivits beträffande viss ut- eller inlåning, äger riksbanken då så prövas skäligt förordna om sänkning av utlåningsräntan eller höjning av inlåningsräntan. Sådant förordnande må jämväl meddelas beträffande allenast viss person eller visst företag. Förordnande gäller under den tid räntestoppet är gällande.

I 6 § stadgas, att riksbanken äger fastställa viss högsta ränta vid viss utlåning (*maximiränta*) eller viss lägsta ränta vid viss inlåning av penningar från allmänheten på räkning som av bank allmänneligen begagnas (*minimiränta*). Maximiränta må ej överskridas och minimiränta ej underskridas med mindre myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer givit tillstånd därtill. Beträffande föreskrift om maximi- och minimiränta gäller samma tidsbegränsning som för räntestopp.

De nu återgivna bestämmelserna kompletteras med ett stadgande i 2 § att med ränta skall likställas varje annan gottgörelse som utgör vederlag vid lån av penningar. Vidare gäller enligt 3 §, att lagens föreskrifter ej har avseende å ränta, för vars beräkning eller fastställande gäller särskilda bestämmelser, givna i allmän författning eller eljest meddelade av Kungl. Maj:t.

Enligt 7 § äger riksbanken föreskriva, att obligationer, förlagsbevis och likartade skuldförbindelser ej må utges utan tillstånd av riksbanken. Ett undantag utgör därvid skuldebrev, som utges av riksgäldskontoret.

I 8 § meddelas vissa bestämmelser om tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter som lämnas med stöd av lagen; tillsynen skall utövas av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer (*tillsynsmyndighet*).

9 och 10 §§ upptar ansvarsbestämmelser m. m. Brott mot enligt lagen utfärdade föreskrifter straffas med dagsböter, fängelse i högst sex månader eller, om brottet är att anse som grovt, med fängelse eller straffarbete i högst två år. Den som överskrider fastställd utlåningsränta är vidare pliktig att till kronan utge värdet av uppburen ränta. Nedsättning av det värde som skall utges må dock ske om särskilda omständigheter föranleder därtill.

I 11—13 §§ meddelas vissa processuella föreskrifter. Jämlikt 14 § slutligen äger Kungl. Maj:t meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för lagens tillämpning.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av lagen om räntereglering m. m. har av Kungl. Maj:t meddelats genom kungörelse den 7 december 1951 (nr 768). Denna kungörelse, som ursprungligen i likhet med ränteregleringslagen gällde till och med den 30 juni 1953, har liksom lagen förlängts för ett år i taget och senast — genom kungörelse den 2 juni 1961 (nr 288) — erhållit giltighet intill utgången av juni 1962.

Kungörelsen innehåller bl. a. bestämmelser om att meddelande av tillstånd att avvika från föreskrift om räntestopp eller maximi- eller minimiränta liksom frågor huruvida åtal bör ske eller ersättningstalan vid överskridande av fastställd utlåningsränta bör väckas skall prövas av en särskild nämnd (*räntenämnden*), bestående av sju ledamöter. Av dessa skall fyra utses av fullmäktige i riksbanken; de tre övriga skall företräda bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen respektive försäkringsinspektionen och utses av Kungl. Maj:t på förslag av vederbörande inspektion. Över räntenämndens beslut får besvär anföras hos Kungl. Maj:t.

Vidare stadgas i kungörelsen att tillsynsmyndighet skall vara nyssnämnda tre inspektionsmyndigheter, envar såvitt avser de institutioner för vilka myndigheten är inspektionsmyndighet, och i övriga fall riksbanken.

Närmare föreskrifter om räntenämndens verksamhet är meddelade i instruktion den 7 december 1951 (nr 769) för nämnden.

Ränteregleringslagen har hittills icke tagits i anspråk men har sedan sin tillkomst kommit att tjäna som visst underlag vid riksbankens strävanden att genom överenskommelser och rekommendationer hålla utvecklingen på kreditmarknaden under kontroll. Mest påtagligt är detta i fråga om riksbankens överenskommelse med affärsbankerna, att dessa icke skall medverka vid emission av obligationer och förlagsbevis utan riksbankens medgivande i varje enskilt fall. Tidigare existerade även överenskommelser om räntesatser och övriga villkor för bottenlån i bostads- och jordbruksfastigheter och för kommunlån. För närvarande kvarstår rekommendationer från riksbankens sida rörande ränta och bindningstid för bundna bottenlån i bostads- och jordbruksfastigheter och bindningstiden för kommunlån. Härutöver kan nämnas att förändringar i affärsbankernas, sparbankernas och jordbrukskasserörelsens annonserade räntesatser vid in- och utlåning traditionellt och enligt överenskommelse föregås av diskussioner med riksbanken.

III. Departementspromemorian

I promemorian framhålles att kreditpolitiken för att kunna ge ett tillräckligt effektivt bidrag till stabiliseringspolitiken bör ha möjlighet att utnyttja en relativt stor uppsättning instrument. Vissa av dessa — t. ex. likviditetskvoter, placeringskvoter och emissionskontroll — ökar förutsättningarna att påverka det ekonomiska läget med mindre ändringar i marknadens räntesatser och framför allt med större snabbhet än vad som skulle vara möjligt vid utnyttjande enbart av de traditionella penningpolitiska instrumenten. I promemorian uttalas i detta sammanhang vidare.

Härmed är emellertid självfallet inte sagt att det vore lämpligt eller möjligt att helt eller på längre sikt undvika verkningarna på räntenivån av en kreditåtstramning. En sådan kan visserligen till en början ta sig uttryck i en växande spänning mellan tillgången och efterfrågan på kredit vid i stort

sett oförändrad räntenivå. Om spänningen blir för stark eller varar alltför länge skulle emellertid — i avsaknad av direkt räntereglerande ingripanden — en glidning uppåt ske i de tillämpade räntesatserna. Försök att genom regleringsåtgärder fasthålla en räntenivå utan kontakt med marknadsläget skulle å andra sidan stimulera och starkt utvidga marknaden vid sidan av den organiserade kreditmarknaden. En sådan utveckling skulle motverka det stabiliseringspolitiska syftet för kreditåtstramningen och medföra en ur samhällsekonomisk synpunkt irrationell kreditfördelning.

Räntereglerande ingrepp med en mindre ambitiös målsättning kan emellertid vara lämpliga i vissa situationer. Härvid syftas i första hand på en stark kreditåtstramning i ett läge som kännetecknas av utpräglat inflationistiska förväntningar. Den räntenivå som skulle åstadkomma jämvikt mellan tillgång och efterfrågan på kredit, kan ligga mycket högt och skulle leda till en kreditfördelning som i hög grad gynnar låntagargrupper vars förmåga att betala höga räntekostnader är beroende av faktiska eller anteciperade inflationsvinster. Det synes fullt rationellt med hänsyn till investeringsresursernas fördelning att i en sådan situation icke acceptera ett fullt utslag i räntenivån utan i stället utnyttja möjligheterna att arbeta med en direkt begränsning av kreditutbudet. Kreditpolitiken liksom finanspolitiken får inriktas på att snabbt motverka de inflationistiska tendenserna; när det mer extrema inflationstrycket avlägsnats, bortfaller också behovet av regleringsåtgärder för att begränsa ränteuppgången.

Motiven för reglerande ingrepp ökas i hög grad genom att en okontrollerad ränteglidning kan väntas bli förstärkt genom spekulativa inslag. Åtgärder som motverkar ränteglidningen, eller redan möjligheten att vidtaga sådana åtgärder, kan bidra till att stabilisera ränteförväntningarna och på så sätt försvaga de marknadskrafter som ligger bakom räntestegringsprocessen.

Promemorian behandlar vidare betydelsen för räntebildningen av de former i vilka konkurrensen mellan kreditinstituten äger rum. På grund av att räntesättningen på stora delar av kreditmarknaden är reglerad genom kartellavtal eller följer fasta beteendemönster inom varje typ av kreditinstitut uppstår en viss stelhet i de tillämpade räntesatsernas anpassning till växlingar i tillgång och efterfrågan på kredit och en benägenhet hos kreditinrättningarna att i sin räntesättning normalt följa förändringar i riksbankens diskonto.

De speciella konkurrensförhållandena kan även leda till mindre önskvärda ränteförändringsprocesser. Under senare år har detta varit särskilt framträdande på inlåningssidan där det har skapats en tendens till allt högre räntegottgörelse på medel som omedelbart kan disponeras av insättaren. I promemorian understrykes i anslutning härtill att det inflytande de organiserade institutgrupperna har över räntebildningen allmänt sett utgör ytterligare skäl för att myndigheterna bör ha möjlighet att i vissa situationer direkt ingripa i räntesättningen.

De motiv som anförts för att möjligheter bör finnas att vidtaga räntereglerande åtgärder innebär enligt promemorian närmast att ingreppen begränsas till vissa övergångsperioder. De talar inte heller för att en detaljreglering över ett vittomfattande tillämpningsområde skulle vara erforderlig eller önskvärd. De avsedda effekterna bör i stället kunna nås genom en på-

verkan på bankinrättningarnas inlåningsräntor och de räntesatser som spelar den viktigaste rollen i räntesättningen på utlåningssidan.

Vid ränteregleringslagens införande uttalade dåvarande departementschefen, att man i ett läge då en direkt påverkan av räntesättningen var påkallad i första hand borde undersöka, huruvida möjligheter funnes att med kreditinstituten uppnå en frivillig överenskommelse som tillgodosåg syftet att stabilisera räntenivån vid den av statsmakterna önskade höjden. För att ge ett tillräckligt brett underlag för det allmännas strävanden att förhandlingsvägen nå avsett inflytande över ränteutvecklingen, syntes dessa strävanden böra stödjas av en handlingsberedskap i form av en fullmaktslag. I promemorian framhålles att dessa synpunkter fortfarande äger full giltighet. En lagstiftning om räntereglering med karaktär av beredskapslag är således alltjämt påkallad. De nu gällande reglerna kan emellertid i väsentliga avseenden mildras eller förenklas.

Med hänsyn såväl till dess syfte som av praktiska skäl bör en räntereglering enligt promemorian insättas på vissa centrala punkter i kreditssystemet och sålunda begränsas till att avse de viktigaste grupperna av kreditinstitut och vissa ur stabiliseringspolitisk synpunkt väsentliga kredittyper. Som en följd härav kan tillämpningsområdet och antalet räntereglerande åtgärder inskränkas. En förändring i motsatt riktning föranledes dock av att möjlighet bör öppnas att föreskriva maximiräntor även vid inlåning. Vidare synes det befogat att utesluta dagsböter och frihetsstraff som sanktioner vid brott mot enligt lagen utfärdade föreskrifter och att förenkla administrationen vid ränteregleringslagens tillämpning. En lagstiftning efter nu angivna riktlinjer medför från författningsteknisk synpunkt åtskilliga ändringar i förhållande till gällande lag i ämnet. Det är därför att föredra — framhålles det i promemorian — att denna ersättes med en ny lag om räntereglering och emissionskontroll.

För den nya ränteregleringslagen föreslås samma giltighetstid som för de i propositionen nr 52 föreslagna lagarna om likviditets- och kassavoter och om placeringskvot, eller från och med den 1 juli 1962 till och med den 30 juni 1965. Vad nyss sagts om ränteregleringslagens karaktär motiverar att förutsättningarna för dess tillämpning anpassas efter vad som föreslagits gälla för placeringskvotlagen.

I promemorian förordas att liksom hittills föreskrift skall kunna meddelas om *a n m ä l n i n g s s k y l d i g h e t* med avseende på förhållanden som är av betydelse för fastställande av maximi- eller minimiränta.

Beträffande *u t l å n i n g s r ä n t o r n a* framhålles i promemorian att en begränsning av tillämpningsområdet motiveras både av starka praktiska skäl och av syftet att under en övergångsperiod motverka en ränteglidning och därvid påverka den räntefixering som utövas av de olika grupperna av kreditinrättningar. Reglering av utlåningsräntor bör därför inskränkas till bankaktiebolag, sparbanker, postsparbanken, postgironörelsen, jordbruks-

kasserörelsen, försäkringsbolag och allmänna pensionsfonden. Beträffande hypoteksbanker, hypoteksaktiebolag och andra hypoteksinstitut torde man enligt promemorian kunna påräkna, att utlåningsräntorna fastställas med en sedvanemässigt bestämd marginal över dessa institutioners upplåningskostnader.

Enligt den nu gällande lagen kan föreskrift ges — förutom om anmälningskyldighet — om maximiräntor och räntestopp. I fråga om möjligheten att föreskriva maximiräntor föreslås ingen ändring medan bestämmelser om räntestopp ej avses skola upptagas i den nya lagen. Ett skäl härtill är, heter det i promemorian, att möjlighet till reglering föreslås inskränkt till en grupp kreditinstitut med relativt fast räntestruktur för vilka anmälningskyldighet kan föreskrivas. Ett annat är att ränteregleringen får tänkas som en maximering av räntorna endast för vissa centrala kredittyper, definierade med hänsyn till säkerhetens art, möjligen även med en regional differentiering.

Beträffande inlåningsräntorna förordas att möjligheten att ge föreskrift om minimiräntor skall bibehållas, medan bestämmelserna om räntestopp föreslås skola slopas jämväl för dessa räntor. I promemorian uttalas vidare att konkurrensen om inlåningen mellan bankinstituten kan spela en central roll i en räntestegringsprocess, som bl. a. kan skapa svårigheter för sparbanker och jordbrukskassor liksom för statens upplåning på marknaden utanför bankerna. För att behärska ur kreditpolitisk synpunkt olämpliga räntestegringsprocesser föreslås därför möjlighet att föreskriva maximering även vid inlåning. I promemorian understrykes att en sådan maximering avser att motverka införandet av alltför starkt höjda och balansrubbande ränteförmåner för medel som ofta i stora belopp är insatta endast på kort sikt och kanske omedelbart disponibla, medan det däremot självfallet är angeläget att spararna beredes bästa möjliga räntevillkor för sparmedel som verkligen placeras på längre sikt. Att sådana möjligheter står spararna till buds utgör enligt promemorian en förutsättning för förslaget i denna del.

I den gällande ränteregleringslagen är tillämpningsområdet på inlåningssidan inskränkt till inlåning från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas. Enligt banklagen och särskilda stadganden kan sådan inlåningsrörelse förutom av Sveriges riksbank drivas av bankaktiebolag, postbanken, sparbank, centralkassa för jordbrukskredit och järnkontoret. Postbankens inlåningsräntor är fastställda av Kungl. Maj:t och på den grund — enligt särskilt stadgande i ränteregleringslagen, vilket bör bibehållas — undantagna från lagens tillämpning. För konkurrensen på inlåningssidan är emellertid även Kooperativa förbundets och HSB:s sparkasserörelser av vikt. Promemorian erinrar om att dessa organisationers sparverksamhet av denna anledning inbegreps i den premiering av frivilligt sparande som skedde 1955 och 1956. Dessa samt eventuellt av andra bedriven inlåningsrörelse av bankmässig karaktär bör därför inkluderas. Detta kan ske

genom att jämfört med nu gällande avgränsning orden »från allmänheten» uteslutes och det möjliga tillämpningsområdet för regleringen av inlåningsräntor således bestämmas som inlåning på räkning som av bank allmänligen begagnas.

I promemorian framhålles, att emissionskontrollen torde ha haft avsevärd betydelse för riksbankens möjligheter att påverka räntnivån på den under vissa perioder av stark överskottsefterfrågan kännetecknade svenska kapitalmarknaden med hänsyn till den centrala roll som räntesättningen på nyemitterade obligationer har för kapitalmarknadsinstitutens räntestruktur. Emissionskontrollen kan också betraktas som ett prioriteringsinstrument. I denna del torde dock möjligheterna för placerarna dels att köpa äldre obligationer, och dels att ge reverslån till låntagare som normalt skulle ha emitterat obligationslån, ha motverkat emissionskontrollens effektivitet. Därtill kommer att emissionskontrollen, i motsats till vad som gällt i vissa andra länder, bl.a. Storbritannien, icke omfattat aktieemissioner. Promemorian uttalar dock, att det i nuvarande läge ej synes motiverat att utvidga det i ränteregleringslagen angivna området för emissionskontrollen. Med hänsyn till dennas roll i räntepolitiken bör dock stadgandet om emissionskontroll bibehållas. En bättre balans på kapitalmarknaden bör emellertid utnyttjas för en normalisering, som innebär att industrin får större möjligheter att upptaga obligationslån.

Sanktionerna vid överskridande av maximiränta eller underskridande av minimiränta bör enligt promemorian bli av rent ekonomisk karaktär. Straffbestämmelserna i gällande ränteregleringslag bör i enlighet härmed inte överföras till den nya lagen. Sanktionsregeln föreslås utformad så, att kreditinrättning eller annan för vilken föreskrift om maximiränta eller minimiränta utfärdats, skall till statsverket utge två gånger det belopp med vilket uppburen eller gottgjord ränta avviker från den som skulle ha tillämpats om ränteföreskrifterna iakttagits. Även sanktionen vid överträdelse av föreskrift om emissionskontroll föreslås få ekonomisk karaktär. Promemorian förordar att det belopp som skall utges beräknas som en del av lånesumman, bestämd som en halv procent för varje år av den för lånet bestämda längsta löptiden. Beloppet blir sålunda 2,5 procent av lånesumman vid ett femårigt lån, 5 procent vid ett tioårigt lån o. s. v. Lånesumman får bestämmas med hänsyn till i emissionsvillkoren angiven under- eller överkurs. Metoden för beräkning av det belopp som skall utges innebär naturligtvis icke att utgivandet av beloppet skall spridas över löptiden.

I samtliga fall bör riksbanken i den mån särskilda skäl därtill föranleder kunna medge att sanktion icke tillämpas.

Straffbestämmelserna i nuvarande ränteregleringslag avseende uppsåtlig underlåtenhet att fullgöra anmälningsskyldighet, medvetet lämnande av falsk uppgift, vilseledande av tillsynsmyndighet samt brott mot tystnadsplikt i fall då ansvar ej följer enligt allmänna strafflagen föreslås utgå ur lagen liksom möjligheten för tillsynsmyndighet att vid vite förelägga den

som är underkastad föreskrift om räntereglering att lämna de uppgifter myndigheten finner erforderliga.

Beträffande administrationen av lagstiftningen föreslås — med hänsyn till den utformning och det tillämpningsområde som de räntereglerande instrumenten förordas skola erhålla samt till att åtal mot person för brott mot lagen icke skall förekomma — att räntenämnden icke skall bibehållas som särskilt organ. I promemorian framhålles att det då ligger i sakens natur att riksbanken kan lämna tillstånd till avvikelser från av banken själv föreskriven ränta. I övrigt avses rådande arbetsfördelning mellan Kungl. Maj:t, riksbanken och de särskilda tillsynsmyndigheterna bibehållen.

IV. Remissyttrandena

Den föreslagna lagstiftningen tillstyrkes eller lämnas utan erinran av *fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, generalpoststyrelsen, sparbanksinspektionen, Sveriges allmänna hypoteksbank, Sveriges jordbrukskassaförbund, Folksam, Kooperativa förbundet och HSB*. Inte heller *försäkringsinspektionen eller Konungariket Sveriges stadshypotekskassa och Svenska bostadskreditkassan* har motsatt sig lagen. *Bank- och fondinspektionen* finner däremot — med hänvisning bl. a. till erfarenheterna av utvecklingen under 1950-talet — behov inte föreligga av lagstiftningen om räntereglering. Inspektionen uttalar att, om mot förmodan ett sådant behov framdeles skulle uppstå, en dylik lagstiftning med hjälp av redan vidtagna förberedelser snabbt torde kunna åstadkommas. Inspektionen finner däremot emissionskontrollen fylla en viss funktion och motsätter sig därför inte att lagbestämmelser i detta hänseende bibehålles.

Helt avstyrkande till lagstiftningen ställer sig *Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Svenska försäkringsbolags riksförbund* samt reservanter i bankofullmäktige, herrar *Svärd och Kollberg*, och i riksgäldsfullmäktige, herrar *Hagbergh och Svensson*. *Bankföreningen* framhåller att det vidsträckta ränteregister som tillämpas vid kreditinstitutens och särskilt affärsbankernas utlåning har en viktig funktion att fylla som en regulator av kreditefterfrågan. En räntereglering måste, även om den differentieras för olika kredittyper, bli betydligt mera schematisk. Den får därför lätt till följd att de tillgängliga kreditresurserna inte blir fördelade på det sätt som från samhällsekonomisk synpunkt vore riktigast och mest önskvärt. *Sparbanksföreningen* anför liknande synpunkter och vänder sig vidare mot det resonemang som i promemorian föres angående verkningarna av de speciella konkurrensförhållandena på kreditmarknaden. Föreningen uttalar, att det torde vara lättare för myndigheterna att utöva inflytande över räntesättningen på den svenska kreditmarknaden ju mer av gemensamt uppträdande i räntesättningen hos kreditinstitut av samma art, som man har att räkna med. Vad som anföres i promemorian blir en-

ligt föreningen förståeligt endast om det tolkas som uttryck för att de olika institutsgrupperna kan befaras inrikta sin organiserade samverkan på att motverka allmänna kreditpolitiska intentioner. Föreningen konstaterar, att någon grund för sådana farhågor inte torde stå att finna i hittills gjorda erfarenheter.

Sveriges jordbrukskassaförbund liksom *Folksam* understryker det i promemorian gjorda uttalandet, att lagen bör ha karaktären av en beredskapslag som endast användes då den normala vägen med frivilliga överenskommelser ej visar sig framkomlig.

Kooperativa förbundet finner den föreslagna begränsningen av anmälnings skyldigheten till sådana institutioner och andra som kan beröras av bestämmelserna om maximi- och minimiränta onödig. Det bör enligt förbundets uppfattning överlämnas åt riksbanken att avgöra anmälnings skyldighetens omfattning.

Beträffande regleringen av utlåningsräntorna finner *Svenska bankföreningen* det sannolikt, att önskemål om prioritering ligger bakom promemorian uttalande att räntereglering på utlåningssidan får tänkas som en maximering av räntorna endast på vissa centrala kredittyper. Föreningen framhåller i anslutning härtill, att en konstlad räntenedpressning på vissa områden av samhällsekonomin är ägnad att försvåra kreditförsörjningen inom dessa sektorer. En ytterligare nackdel med en räntereglering på utlåningssidan är, att den lätt leder till att kreditgivningen i stor utsträckning glider över från reguljära marknaden till områden där kontroll icke kan utövas. En sådan övergång kan enligt föreningens mening ske mycket snabbt och bli bestående. Även *Svenska sparbanksföreningen* pekar på riskerna för uppkomsten av en marknad vid sidan av den reguljära.

Den föreslagna begränsningen av tillämpningsområdet för en reglering av utlåningsräntorna tillstyrkes av *fullmäktige i riksbanken*, som dock betonar, att det även inom tillämpningsområdet för den nya lagen sannolikt kan vara svårt att genom att fastställa maximiräntor påverka räntevillkoren för den till sin karaktär starkt skiftande utlåningen till industri- och handelsföretag. Härför torde i första hand andra vägar få prövas och fullmäktige erinrar i detta sammanhang om möjligheterna att utvidga riksbankens kommersiella utlåning. Även *fullmäktige i riksgäldskontoret*, *Sveriges allmänna hypoteksbank* och *Sveriges jordbrukskassaförbund* tillstyrker förslaget i denna del.

Den i promemorian berörda möjligheten av en regional differentiering av föreskriften om maximiräntor vid utlåning behandlas av *Sveriges jordbrukskassaförbund*, som finner en sådan differentiering vanskelig att genomföra, särskilt för kreditföretag med en hela landet omfattande verksamhet. Även *Svenska bankföreningen* uttrycker farhågor för komplikationer.

Beträffande regleringen av inlåningsräntorna har möjligheten att föreskriva maximiräntor tilldragit sig särskild uppmärksamhet. *Fullmäktige i riksbanken* betonar att konkurrensbetingade höjningar av inlåningsräntorna kan bli den drivande kraften i en från allmänna synpunkter icke önskvärd räntestegringsprocess. De ökade kostnaderna för inlåningen kan vidare orsaka svårigheter för sparbankerna och jordbrukskasserörelsen, som inte har samma möjligheter som affärsbankerna att bibehålla sina marginaler genom högre ränteintäkter vid utlåning. Fullmäktige finner därför utvidgningen av ränteregleringen starkt motiverad. Förslaget tillstyrkes också av *fullmäktige i riksgäldskontoret* och av *Sveriges jordbrukskasseförbund*, som särskilt pekar på behovet av att kunna påverka förhållandet mellan långa och korta inlåningsräntor. *Svenska bankföreningen* framhåller däremot, att all historisk erfarenhet visar att om bankerna ej tillåtes betala räntor som allmänheten finner tillfredsställande så söker sig innehavarna av spar- eller andra överskottsmedel till andra placeringsformer. Föreningen framhåller, att de i Förenata staterna tillämpade begränsningarna av affärsbankernas rätt att lämna ränta på inlåningsmedel lett till att finansieringsinstitut för skilda ändamål tack vare högre ränterbjudanden dragit till sig en betydande del av det för placering tillgängliga kapitalet. Maximeringen skulle enligt föreningens mening huvudsakligen drabba småsparandet. *Svenska sparbanksföreningen* anför liknande synpunkter. *Kooperativa förbundet* finner inte den förebragta argumenteringen utgöra skäl för införande av föreskrifter om maximiräntor. Ett genomförande av förslaget skulle innebära åstadkommandet av en permanent konkurrensbegränsning på kreditmarknaden, något som det inte kan vara riksbankens uppgift att medverka till.

Fullmäktige i riksbanken understryker att det bör göras klart att bestämmelserna om reglering av inlåningsräntorna — vid sidan av de reguljära bankräkningarna — täcker inte blott den i promemorian omnämnda inlåning på sparräkning, som bedrivs av vissa ekonomiska föreningar utan även andra bankmässiga inlåningsformer, t. ex. försäkringsbolagens nyligen introducerade inlåning av utfallna försäkringsbelopp. Det är, framhåller fullmäktige, viktigt att regleringsmöjligheterna icke göres beroende av den formella karaktären hos de utfärdade skuldbevisen utan får omfatta även andra former av kapitalanskaffning, som uppenbarligen är att betrakta som substitut för normal bankmässig inlåning. Även *försäkringsinspektionen* och *Svenska sparbanksföreningen* riktar uppmärksamheten på den nämnda inlåningen i försäkringsbolagen och ifrågasätter samtidigt om lagen utan ett förtydligande kan anses tillämplig på denna förräntningsrörelse. *Sveriges jordbrukskasseförbund* framhåller att det — för att regleringen verkligen skall täcka så stor del av kreditmarknaden att den önskade effekten uppnås — är angeläget att på inlåningssidan få med inlåningsorgan av typen Kooperativa förbundets eller HSB:s sparkassor. Förslaget i denna del avstyrkes endast av de båda berörda organisationerna. *Kooperativa förbundet* uttalar att dess inlåning inte direkt är att jämställa

med den inlåning som bedrivs av de kreditinrättningar, som föreslås vara underkastade regleringen. Hos dessa är det fråga om inlåning från allmänheten medan det i de kooperativa sparkassorna är fråga om bidrag i form av sparkasseinsättningar från medlemmarna i de kooperativa organisationerna till dessas kapitalbildning. *HSB* gör gällande att det sparande som sker i dess sparkasserörelse intar en särställning. Därest *HSB*:s sparkasserörelse inkluderas bör detta icke återverka på tolkningen av gällande definition på bankrörelse enligt banklagen. *HSB* föreslår därför att — därest *HSB* och Kooperativa förbundet inkluderas — detta sker genom direkt föreskrift i ränteregleringslagen.

I fråga om den föreslagna emissionskontrollen gör *Svenska bankföreningen* gällande att behov härav ej längre föreligger och att risken för att staten eller bostadsbyggandet skulle utestängas från kapitalmarknaden i själva verket är obefintlig. Statsobligationer kan emitteras direkt av riksgäldskontoret och vad angår bostadsbyggandet ter det sig för bankerna som en naturlig uppgift att medverka vid försäljningen av sådana obligationer som utges på hypoteksinstitutionernas initiativ. *Fullmäktige i riksbanken* understryker, att det inte får vara möjligt att kringgå kontrollen genom att använda andra beteckningar eller genom att teckningsrätten är förbehållen en på visst sätt avgränsad grupp. *Fullmäktige* uttalar vidare beträffande emission av värdepapper, som inte kan överlåtas men som på i förhand givna villkor eller efter i sak schablonmässig prövning på långgivarens begäran kan inlösas på förfallodagen, att det avgörande för om lagen skall äga tillämpning måste vara om det är fråga om ett erbjudande som på samma villkor riktas till en större grupp potentiella långgivare. *Fullmäktige* ifrågasätter med hänsyn härtill en omformulering eller komplettering av 6 § i lagförslaget.

Beträffande de föreslagna sanktionerna finner *Svenska bankföreningen* de normer som föreslagits för beräkning av straffavgifterna leda till att dessa blir orimligt höga, särskilt i fall av åsidosättande av emissionskontrollen. Normerna bör ej ha karaktär av fasta satser utan konstrueras såsom latitudbestämmelser, angivande hur mycket som högst må utkrävas. *Fullmäktige i riksbanken* uttalar att det bör stå klart att den i 10 § av lagförslaget omnämnda möjligheten för riksbanken att medge befrielse från betalningsskyldighet även omfattar nedsättning av det belopp som skall utgivas till statsverket. En sådan tillämpning förefaller rimlig, då överskridandet skett av vårdslöshet och då påpekande leder till omedelbar rättelse.

Handläggningen av sanktionsfrågorna beröres i några yttranden. *Försäkringsinspektionen* anser att riksbanken — eftersom dess beslut ej kan bli föremål för omprövning i sakfrågan av annat organ — icke bör äga beslutanderätt i sanktionsfrågan. Därest en överträdelse ägt rum, borde därför i stället Kungl. Maj:t efter anmälan av riksbanken äga rätt att föreskriva att

till statsverket skall utges högst de i lagen angivna sanktionsbeloppen. *Svenska bankföreningen* anför med hänvisning till 17 § promulgationslagen till rättegångsbalken att frågan om utgivande av straffavgift skall prövas i domstolsväg. 10 § i lagförslaget föreslås ändrad i enlighet härmed. *Folksam* förutsätter att riksbankens beslut i sanktionsfrågan kommer att kunna överklagas hos Kungl. Maj:t.

Svenska sparbanksföreningen berör i detta sammanhang även frågan om administrationen i vidare mening av ränteregleringslagen. Föreningen finner det principiellt olämpligt att så omfattande och i enskild verksamhet eventuellt mycket kraftigt ingripande åtgärder och ekonomiska sanktioner som här kan tänkas komma i fråga skall helt ankomma på en institution. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* anför av samma skäl att antingen bör rätten att fastställa maximi- och minimiränta, att medge emissioner samt att besluta om sanktioner ankomma på Kungl. Maj:t eller också bör den nuvarande räntenämnden bibehållas. Byråchefen *Vogel* i försäkringsinspektionen anser likaså att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa maximi- och minimiränta samt att handha tillståndsgivningen i samband med emissionskontrollen. *Sveriges jordbrukskasseförbund* anför att det måste finnas möjlighet att överklaga riksbankens beslut hos Kungl. Maj:t. Även *Kooperativa förbundet* förutsätter i vad gäller ränteregleringens administration att särskilda former för besvär rätt inrättas.

V. Departementschefen

Gällande lag om räntereglering tillkom i ett läge då förhållandena på kreditmarknaden i mycket var annorlunda än i dag. De förändringar som inträffat på kreditområdet har enligt min mening lett till att tiden är mogen för ett nytt ställningstagande till behovet och utformningen av en lagstiftning om räntereglering. Ett naturligt tillfälle till ett sådant ställningstagande har erbjudits i anslutning till att förslag till ny lagstiftning om likviditets- och kassakvoter m. m. framlagts i propositionen nr 52 till årets riksdag.

Det är en nödvändig förutsättning för en effektiv ekonomisk politik, att det allmänna genom sina penningpolitiska organ har möjlighet att påverka räntenivån och räntestrukturen. De traditionella medlen för denna påverkan är riksbankens diskonto och dess marknadsoperationer, d. v. s. köp och försäljningar av värdepapper. Diskontots betydelse beror ursprungligen på att det är utgångspunkten vid bestämningen av de villkor till vilka bankerna kan erhålla kredit i riksbanken. Härur har småningom utvecklats en tradition att bankernas nuvarande räntesatser vid in- och utlåning med vissa marginaler är anknutna till diskontot. Anknytningen är emellertid, särskilt på utlåningssidan, mindre fast än i många andra länder, t. ex. England och Västtyskland. Bankernas räntefixering påverkas dessutom av kartellavtal och av rekommendationer från centrala intresseorganisationer.

Räntebildningen hos kreditinstituten kan karakteriseras som en administrerad prispildning vari hänsynstagandet till marknadsläget, riksbankens diskonto, konkurrensen mellan olika slag av kreditinstitut och mellan individuella banker med växlande styrka påverkar besluten.

Det allmännas intresse av att påverka ränteläget utöver vad som är möjligt med de traditionella medlen har flera bevekelsegrunder. Det kan vara stabiliseringspolitiskt önskvärt att vid en kraftig kreditåtstramning undvika en okontrollerad och av spekulativa inslag förstärkt räntestegringsprocess. I en svag konjunktur kan det vara behövt att utan en överdriven likviditetsökning och utan en icke önskvärd eftersläpning åstadkomma en låg, investeringsstimulerande räntenivå. Därtill kommer att det måste anses vara ett allmänt intresse att räntenivån på inlåningssidan står i ett rimligt förhållande till avkastningen av bankernas tillgångar och att inlåningsrätornas struktur är överskådlig samt icke missgynnar vissa grupper av sparsare.

Mot en beredskapslagstiftning på ränteområdet har i flera remissyttrandena invänts, att den icke är erforderlig med hänsyn till de möjligheter riksbanken har att genom samråd eller överenskommelser med kreditinrättningarna uppnå ett tillfredsställande resultat. Härvid har man hänvisat till att den nu gällande ränteregleringslagen icke behövt utnyttjas. Det har även hävdats att det inflytande över räntesättningen, som de olika kreditinstitutens centrala organisationer utövar, gör det lätt att uppnå överenskommelser, som tillgodoser det allmännas intressen.

Att något förordnande enligt ränteregleringslagen icke givits kan enligt min åsikt icke användas som argument för att den varit obehövt. Redan lagens existens har givit riksbanken större möjligheter att vid diskussionerna med kreditinrättningarna hävda de allmänna kreditpolitiska intressena. Det andra av de nyss anförda argumenten — att den roll som de centrala organisationerna spelar vid räntefixeringen skulle göra det lättare att uppnå tillfredsställande överenskommelser — är givetvis i stort sett riktigt. Liksom hittills bör också metoden med samråd och överenskommelser mellan riksbanken och kreditinrättningarna i första hand prövas. Det får emellertid observeras att möjligheten till överenskommelse i högsta grad blir beroende av om anslutning kan vinnas från alla berörda grupper av bankinrättningar, något som icke alltid kan påräknas. Den hårda konkurrensen mellan institutsgrupperna kan leda till konfliktsituationer, som icke kan lösas genom överenskommelser. Accepteras behovet av reglerande ingrepp av den typ som en ränteregleringslag ger möjlighet till, kan följaktligen behovet av en beredskapslagstiftning på området icke avvisas med hänvisning till en i och för sig icke ifrågasatt önskvärdhet att i stället uppnå de åsyftade resultaten genom mer eller mindre formbundna överenskommelser och rekommendationer.

En annan invändning som framförts är att en räntereglering skulle leda till en ur samhällsekonomiska synpunkter olämplig fördelning av de finansiella resurserna. Frågan har diskuterats både i departementschefens ytt-

rande vid införandet av nu gällande ränteregleringslag och i den förevarande promemorian. Härvid har framhållits att risken för en olämplig kreditfördelning blir framträdande, om räntorna på längre sikt hindras att anpassa sig till marknadsläget, och en sådan tillämpning av räntereglerande åtgärder har därför avvisats. Det bör emellertid i detta sammanhang betonas att prisbildningsmekanismen på kreditmarknaden icke är sådan att det är möjligt att tala om ett alldeles bestämt jämviktsläge till vilket räntestrukturen anpassas om den icke påverkas av räntereglerande ingrepp. Såsom även påpekats i promemorian talar starka skäl för att den kreditfördelning som skulle bli följd av en okontrollerad räntestegring i ett inflationsläge icke skulle vara samhällsekonomiskt lämplig.

De räntereglerande ingreppen bör givetvis handhas på ett sådant sätt att man undviker de skadliga verkningar som skulle uppstå vid en räntenivå som på längre sikt är ur balans med marknadsläget. Även om denna målsättning accepteras finnes emellertid enligt min mening ett relativt stort spelrum för en räntepolitik i vilken medel av här diskuterad typ kan behöva ingå.

En ytterligare invändning mot räntereglerande åtgärder är att de skulle visa sig ineffektiva på grund av att kreditströmmarna i ökad utsträckning skulle ta vägen utanför kreditinstituten. Det är visserligen obestridligt att en sådan effekt uppstår och att den blir starkare ju längre en räntereglering består och ju mera den etablerade räntenivån avviker från den som skulle rått utan räntereglering. Det är emellertid uppenbarligen oberättigat att av existensen av en marknad utanför kreditinstituten dra den slutsatsen att försök att påverka räntenivån vore utsiktslösa. I stället får de potentiella möjligheterna att neutralisera av myndigheterna utfärdade ränteföreskrifter ses som en faktor som ytterligare motiverar målsättningen att icke sträva mot en räntestruktur, som avviker från marknadsläget såsom detta gestaltar sig bortsett från spekulativa och andra kortsiktiga faktorer.

Emissionskontrollen är i första hand ett nödvändigt komplement till andra räntereglerande åtgärder. Räntevillkoren på nyemitterade obligationer är som bekant bestämmande för hypoteksinrättningarnas utlåningsräntor och är även i övrigt av central betydelse för räntestrukturen på kapitalmarknaden. Emissionskontrollen kan emellertid även ses ur en annan synpunkt, nämligen som ett prioriteringsinstrument avsett att garantera att en tillräckligt stor del av kapitalmarknadsutrymmet står till förfogande för vissa ändamål, t. ex. statens, bostadsproduktionens och kraftverkens finansiering. Den framstår då också som ett komplement till föreskrifter eller överenskommelser rörande kapitalmarknadsinstitutens placeringsriktning. Mot emissionskontrollen som prioriteringsinstrument har ibland invänts, att den lätt kan sättas ur spel genom att t. ex. ett industriföretag i stället för att utge ett obligationslån säljer vanliga reverser till placerarna genom en affärsbanks förmedling. Denna invändning bortser visserligen från att de viktigaste köparna av sådana reverser, försäkringsbolagen, enligt tidigare framlagt förslag omfattas av lagstiftningen om placeringskvoter. I

fråga om prioriteringseffekten skulle emissionskontrollen därför i första hand avse andra placerare än kreditinstituten för vilka en substitution av obligationer med reverser inte torde vara lika lätt genomförbar. Även i promemorian har för övrigt framhållits att kontrollens betydelse som prioriteringsinstrument ej bör överskattas. Både räntereglerings- och prioriterings-skäl talar emellertid för att möjligheterna att föreskriva emissionskontroll bibehålles.

I detta sammanhang vill jag understryka att varken emissionskontrollen eller likviditets- och placeringskvotslagarna som sådana innebär någon prioritering av vissa investeringar. Beslutet om en prioritering i real mening, d. v. s. beslutet om hur stor del av vårt lands reala resurser som skall ägnas åt bostadsbyggande och statliga investeringar, fattas direkt av riksdagen. En eventuell tillämpning av den ifrågavarande lagstiftningen avser sålunda att förverkliga en prioritering som beslutats av statsmakterna i annan ordning.

Jag vill sålunda förorda att en ny lagstiftning om räntereglering och emissionskontroll genomföres. Den bör bygga på de i promemorian framlagda förslagen och avse samma period som likviditets- och kassakvotslagen och placeringskvotslagen. Lagen får betraktas som en typisk beredskapslag. Den bör alltså utnyttjas endast i ett kritiskt läge på kreditmarknaden och då andra räntepåverkande åtgärder — diskontopolitik, marknadsoperationer, överenskommelser och rekommendationer, riksbankens kommersiella utlåning — visat sig icke tillräckliga. I enlighet härmed bör förutsättningarna för lagens tillämpning anges på motsvarande sätt som i placeringskvotslagen, vilken har samma karaktär av utpräglad beredskapslag.

Lagen föreslås, i likhet med 1951 års ränteregleringslag, få formen av en till Kungl. Maj:t ställd fullmakt att under angivna förutsättningar förordna, att i lagen givna stadganden skall träda i kraft, helt eller delvis. Dessa stadganden ger riksbanken befogenhet att lämna föreskrift om anmälningsskyldighet, maximiräntor vid utlåning, maximi- och minimiräntor vid inlåning och om emissionskontroll. Denna konstruktion har lämnats utan erinran av remissinstanserna med undantag av en reservant i försäkringsinspektionen och Svenska försäkringsbolags riksförbund, som hävdar att fastställande av räntor och tillståndsgivningen vid emissioner bör tillkomma Kungl. Maj:t. En sådan anordning skulle emellertid enligt min mening vara föga lämplig med hänsyn till behovet att löpande samordna föreskrivna räntor och tillståndsgivningen med riksbankens utnyttjande av andra penningpolitiska medel. För övrigt kan framhållas, att riksbankens befogenheter ju under alla förhållanden är beroende av den fullmakt som Kungl. Maj:t ger.

Genom bestämmelserna om anmälningsskyldighet skapas garantier för att riksbanken skall kunna följa ränteutvecklingen och viss tid i förväg vara underrättad om planerade förändringar. Det kan givetvis bli aktuellt att

tillämpa bestämmelserna om anmälningsskyldighet utan att övriga stadganden utnyttjas. Anmälningsskyldigheten omfattar de inrättningar som enligt lagen kan underkastas ränteföreskrifter; den mera allmänna information om ränteläget på kreditmarknaden i övrigt som kan vara önskvärd torde kunna inhämtas på annat sätt.

En genomgående princip för översynen av ränteregleringslagen har varit att utmönstra sådana regleringsåtgärder som i praktiken skulle ställa sig svåra att genomföra och som inte synes oundgängligen nödvändiga för att realisera de begränsade mål för en räntereglering, som jag tidigare angivit. I fråga om regleringen av utlåningsräntorna har sålunda tillämpningsområdet begränsats till de viktigaste grupperna av kreditinstitut, nämligen affärsbanker, sparbanker, jordbrukets kreditkassor, postbanken, försäkringsbolag samt allmänna pensionsfonden. Enligt nu gällande ränteregleringslag däremot kan föreskrift om reglering av utlåningsräntorna omfatta envar som utlånar pengar. Dåvarande departementschefen framhöll vid lagens införande att det faktum att en räntereglering även sträckte sig utanför kreditinstitutens utlåning kunde minska incitamentet till transaktioner vid sidan av det ordinarie kreditväsendet. Vid en slutlig avvägning synes dock övertvägande skäl tala för en begränsning enligt promemorians förslag, som på denna punkt icke heller mött någon erinran från remissorganens sida.

Vid en eventuell tillämpning av den nu gällande ränteregleringslagen utgör anmälningsskyldighet, räntestopp och fastställandet av maximiräntor successiva led vid genomförandet av en räntereglering. Bestämmelsen om räntestopp har emellertid sin största betydelse vid genomförandet av en reglering som sträcker sig utanför de egentliga kreditinstitutet, och den torde därför kunna undvaras med det tillämpningsområde som föreslås för den nya ränteregleringslagen.

I promemorian uttalas att olika maximiräntor vid utlåning kan fastställas alltefter säkerhetens art och möjligen även med en regional differentiering. Några remissinstanser har givit uttryck för betänkligheter mot den nämnda differentieringen mellan olika delar av landet. Jag vill därför understryka, att jag anser det uteslutet att myndigheterna skulle se som sin uppgift att åstadkomma en sådan differentiering; avsikten är endast att man vid lagens tillämpning skall kunna ta hänsyn till eventuellt redan existerande skillnader mellan olika landsdelar.

Regleringsmöjligheterna i fråga om inlåningsräntorna föreslås utvidgade i förhållande till vad som nu gäller. Erfarenheterna har nämligen, såsom understrukits särskilt av fullmäktige i riksbanken, visat att konkurrensen mellan olika institutgrupper kan medföra en ränteglidning uppåt på inlåningssidan. En sådan ränteglidning innebär ett starkt incitament för bankerna att söka en kompensation i högre utlåningsräntor. Inlåningskonkurrensen innebär sålunda en press uppåt på räntenivån. Svårigheter kan härvid uppstå för sparbanker och centralkassor, som inte har samma möj-

ligheter som affärsbankerna att söka kompenstation i en högre förräntning på utlåningssidan. Inlåningsräntornas struktur kan påverkas så, att medel som kan disponeras omedelbart eller med kort uppsägning erhåller en orimligt hög avkastning jämfört med medel som bindes på längre sikt, något som är mindre önskvärt också av det skälet att företag med stor kassahållning gynnas på småspararnas bekostnad. Det är mot bakgrunden av dessa erfarenheter som det framstår som starkt motiverat att skapa möjlighet att påverka hela räntestrukturen på inlåningssidan, vilket kan ske genom att föreskrift om maximiräntor såväl som minimiräntor ges.

Vissa remissinstanser har uttalat farhågor för att en maximering av inlåningsräntorna huvudsakligen skulle drabba småspararna. I motsats härtill vill jag — mot bakgrunden bl. a. av de möjligheter att påverka räntestrukturen som den föreslagna lagen lämnar — som min mening uttala att förefintligheten av lagen tvärtom kan öka möjligheterna för småspararna att erhålla en relativt högre förräntning för sparmedel som verkligen placeras på längre sikt. Däremot skulle det vara enbart tillfredsställande om den nuvarande tendensen att ge orimligt hög räntegottgörelse på omedelbart eller på kort sikt disponibla medel kunde stävjas.

Tillämpningsområdet för regleringen av inlåningsräntorna bör enligt promemorian omfatta inte bara sådan inlåning från allmänheten som karakteriserar bankrörelse i banklagens mening utan även sådan inlåningsrörelse som bedrivs av Kooperativa förbundet och HSB eller i liknande former. Denna utvidgning, som åsyftar att under lagens tillämpningsområde föra in sådan inlåning som är av betydelse för konkurrensen på inlåningssidan, har avstyrkts endast av de båda närmast berörda ekonomiska föreningarna. Flera remissinstanser har vidare i samband med diskussionen av tillämpningsområdet tagit upp frågan huruvida livförsäkringsbolagens nyligen påbörjade inlåning av förfallna försäkringsbelopp skall anses omfattad av lagstiftningen.

Enligt min mening bör den i promemorian fastlagda principen följas och således all sådan inlåningsrörelse som nyss sagts omfattas av lagstiftningen. Det faktum att inlåningsmöjligheten står öppen endast för en begränsad grupp, t. ex. medlemmarna i en ekonomisk förening eller försäkringstagarna i ett försäkringsbolag, får inte vara utslagsgivande. Man bör inte heller enbart se till den formella konstruktionen — även bankinlåningen uppvisar flera olika former — utan det avgörande bör vara om inlåningsvillkoren i sak motsvarar bankernas. Med hänsyn till att den typ av inlåning, som livförsäkringsbolag bedriver genom förvaltning och förräntning av förfallna livförsäkringsbelopp, även kan anses ingå i begreppet försäkringsrörelse bör lagförslaget kompletteras så att det klart framgår att ränteregleringen gäller även för dessa fall.

I fråga om emissionskontrollen har jag redan klargjort min ståndpunkt att bestämmelsen härom bör bibehållas. Fullmäktige i riksbanken har i sitt remissvar pekat på vissa problem kring avgränsningen av de skuldbevis

som skulle omfattas av emissionskontrollen. Dessa problem sammanhänger närmast med tolkningen av begreppet »för den allmänna rörelsen avsedda skuldebrev». Här skulle icke ingå skuldbevis av typen sparobligationer, som uppenbarligen icke är avsedda att kunna säljas på marknaden, men som inlöses av låntagaren före förfallodagen på i förhand fastställda villkor. Denna typ av upplåning har aktualiserats genom de statliga sparobligationslånen åren 1960 och 1961. Det synes emellertid knappast sannolikt att den i någon betydande utsträckning skulle utnyttjas av andra än staten. Något särskilt stadgande i avsikt att låta kontrollen omfatta även sådana skuldbevis torde därför icke vara nödvändigt, men skulle de vinna större spridning kan givetvis en omprövning i detta avseende bli aktuell. Bestämmelserna om emissionskontroll blir sålunda oförändrade och motsvarar i fråga om tillämpningsområdet i praktiken den kontroll som hittills utövats enligt överenskommelse mellan riksbanken och affärsbankerna.

I promemorian föreslås att några straffbestämmelser ej skall upptas i rätteregleringslagen. I stället bör den som brutit mot meddelad föreskrift om maximiränta vid utlåning eller minimiränta vid inlåning kunna föreläggas att till statsverket utge ett belopp, som står i relation till den vinning som erhållits genom avvikelsen från föreskriven ränta. Därest maximiränta vid inlåning överskrides synes det enligt promemorian rimligt att sätta det belopp, som skall utges till statsverket, i relation till avvikelsen från den fastställda räntan, oaktat den otillåtna räntegottgörelsen i detta fall — åtminstone nominellt — för inlåningsmottagaren medfört en kostnad i stället för en vinst. I promemorian förordas att det belopp som i de nu sagda fallen skall utges till statsverket bestämmas till två gånger det belopp med vilket upp-buren eller gottgjord ränta avvikit från den som skulle tillämpats om ränteföreskrifterna iakttagits. För överträdelse av föreskrift om emissionskontroll föreslås i promemorian en liknande regel. Det belopp som därvid skall utges bör stå i viss relation till lånets storlek och löptid. En rimlig avvägning är enligt promemorian att beräkna beloppet som en del av lånesumman, bestämd till en halv procent för varje år av den för lånet bestämda längsta löptiden.

Den sanktionsprincip, som sålunda förordats i promemorian, har inte mött någon gensaga vid remissbehandlingen. Enligt bankföreningen skulle emellertid de normer, som föreslagits för beräkning av de ifrågavarande beloppen, leda till orimligt höga avgifter, särskilt i fall av åsidosättande av emissionskontrollen. Föreningen anser vidare att normerna i stället bör utformas så att de anger hur mycket som inom viss latitud högst får utkrävas.

Enligt min mening är den i promemorian föreslagna principen att, då meddelade föreskrifter överträtts, uteslutande använda rent ekonomiska sanktioner en tillfredsställande lösning. Jag ansluter mig även till förslaget att reglerna för uträkning av sanktionsbelopp direkt anges i lagen och finner dessa regler väl avvägda. Jag vill här också erinra om att, enligt promemorian, sanktion ej bör tillämpas då särskilda skäl föranleder därtill, nå-

got som jag även kan tillstyrka. För tydlighetens skull torde i lagtexten böra tillfogas att sanktion även kan efterges delvis.

I promemorian föreslås att föreskrift om utgivande av sanktionsbelopp skall meddelas av riksbanken. Häremot har erinringar framförts från en del håll. Sålunda har hävdats att beslutanderätten bör ligga hos Kungl. Maj:t eller att riksbankens beslut bör kunna överklagas till Kungl. Maj:t. Det har även gjorts gällande att frågor av förevarande art på grund av stadgande i promulgationslagen till rättegångsbalken skall prövas av domstol.

Den kritik, som anförts i denna del, har sin grund i att man icke vill att den myndighet — riksbanken — som meddelar föreskrifter om maximiränta m. m., också skall bestämma sanktionen för överträdande av sådan föreskrift. Detta betraktelsesätt är emellertid enligt min mening inte det rätta. Av lagtexten framgår hur sanktionen skall beräknas och riksbanken har sålunda endast att, sedan det konstaterats hur stort överskridandet är, utföra en enkel räkneoperation. Att sedan riksbanken därjämte får en befogenhet att nedsätta eller efterge belopp, som enligt lagen skall utges till statsverket, kan rimligtvis inte vara till nackdel för vederbörande kreditinrättning. För övrigt må framhållas att förslaget inte innehåller någon bestämmelse, som möjliggör uttagande av sanktionsbelopp av den som — t. ex. på grund av annan uppfattning än riksbanken om sanktionsbeloppets beräkning — ej vill frivilligt betala. I sådant fall är man hänvisad att underställa saken domstol för avgörande, och domstolen prövar därvid självständigt huruvida och i vad mån föreskrift enligt lagen blivit åsidosatt. Vid nu angivna förhållanden kan jag inte finna att man behöver hysa några betänkligheter inför det i promemorian i denna del framlagda förslaget. Jag vill tillägga att en klagorätt till Kungl. Maj:t över riksbankens beslut ej torde vara förenlig med den ställning riksbanken intar som ett riksdagens verk. Att direkt lägga beslutanderätten hos Kungl. Maj:t bör enligt min mening inte ifrågakomma med hänsyn till ärendenas natur.

Jag tillstyrker sålunda vad i promemorian föreslagits om ekonomiska sanktioner vid överträdelse av föreskrift om maximiränta m. m.

I vissa yttranden har framförts önskemål om en allmän besvärsrätt över beslut som riksbanken meddelat jämlikt ränteregleringslagen. Sådan rätt finns ej i nu gällande ränteregleringslag och bör enligt min mening — företrädesvis av skäl som jag redan förut angivit — ej heller införas i en ny ränteregleringslag.

Såsom framgått av vad jag tidigare anført ingår föreskrifter om räntestopp inte i den föreslagna lagen, och föreskrifter om maximiränta eller minimiräntor avses komma att meddelas endast för väl definierade typer av krediter eller inlåning. Då någon detaljreglering av räntestrukturen sålunda inte skall ifrågakomma, torde endast i undantagsfall frågor om tillstånd att avvika från föreskrivna räntor bli aktuella. Åtalsfrågor kommer enligt förslaget ej heller att finnas. Då sålunda de uppgifter som enligt gällande

ordning ankommer på räntenämnden i stort sett kommer att bortfalla, finner jag ej erforderligt att behålla nämnden som särskilt organ. Om nämnden avskaffas ligger det i sakens natur att — då annat ej föreskrivits — riksbanken kan lämna tillstånd till avvikelser från av banken själv föreskriven ränta.

Utöver den motivering jag i det föregående lämnat torde i fråga om de särskilda stadgandena i den föreslagna lagen vara tillfyllest att hänvisa till vad som förekom då nu gällande lag i ämnet antogs. Jag vill dock nämna att — i överensstämmelse med vad jag anfört i propositionen nr 52 — frågan om sekretesskydd för uppgifter, som med stöd av lagen lämnats till riksbanken, torde få anmälas i annat sammanhang.

VI. Departementschefens hemställan

I enlighet med vad i det föregående anförts har inom finansdepartementet upprättats förslag till *lag om räntereglering och emissionskontroll (rönteregleringslag)*.

Jag hemställer att lagrådets utlåtande över nämnda författningsförslag — vilket såsom *Bilaga* torde få fogas vid statsrådsprotokollet i detta ärende — måtte för det i 87 § regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Gösta Smith

Förslag
till
Lag
om räntereglering och emissionskontroll (ränteregleringslag)

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

I den mån på grund av utomordentliga omständigheter så prövas nödigt må Konungen, på framställning av fullmäktige i riksbanken, förordna att vad här nedan stadgas om befogenhet för riksbanken att föreskriva anmälningsskyldighet, högsta ränta (maximiränta), lägsta ränta (minimiränta) eller skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldebrev helt eller delvis skall äga tillämpning.

2 §.

Med ränta likställes i denna lag varje annan gottgörelse, som utgör vederlag vid lån av penningar och som icke enbart utgör ersättning för särskilda omkostnader i anledning av lånet.

3 §.

Stadgandena i denna lag hava ej avseende på ränta, för vars beräkning eller fastställande gälla särskilda bestämmelser, givna i lag eller annan allmän författning eller eljest i beslut, som meddelats av Konungen.

4 §.

Föreskrift om anmälningsskyldighet må av riksbanken meddelas att gälla, såvitt rör inlåning av penningar, för kreditinrättning och annan som bedriver sådan inlåning på räkning som av bank allmänneligen begagnas samt, såvitt rör utlåning av penningar, för bankaktiebolag, sparbank, centralkassa för jordbrukskredit, jordbrukskassa, postsparbanken, postgirorörelsen, försäkringsbolag samt fondstyrelse för förvaltning av medel, vilka ingå till allmänna pensionsfonden. Till inlåning som nyss sagts hänföres även förräntning hos livförsäkringsbolag av försäkringsbelopp, som förfallit till betalning.

Anmälningsskyldighet må avse räntesatser och övriga villkor, som tillämpas vid inlåning eller utlåning, ävensom ändring av inlåningsränta och höjning av utlåningsränta, för vilka sist nämnda fall jämväl må föreskrivas att anmälan skall göras minst åtta dagar före den avsedda ränteändringen samt innehålla uppgift om skälen för densamma.

5 §.

Riksbanken äger fastställa maximiränta eller minimiränta för inlåning, som i 4 § sägs, ävensom maximiränta för utlåning av penningar från sådan kreditinrättning som i nämnda paragraf angives. För skilda slag av inlåning eller utlåning må olika räntor fastställas.

Föreskrift som avses i första stycket meddelas att gälla för viss tid, högst sex månader. Giltighetstiden må förlängas med högst sex månader åt gången.

6 §.

Riksbanken äger föreskriva, att obligationer, förlagsbevis eller andra för den allmänna rörelsen avsedda skuldebrev ej må utgivas utan tillstånd av riksbanken. Vad nu sagts skall dock ej gälla skuldebrev, som utgivas av riksgäldskontoret.

7 §.

Tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter, som meddelas med stöd av denna lag, utövas av myndighet som Konungen bestämmer.

Kreditinrättning eller annan, som är underkastad föreskrift om maximiränta eller minimiränta, är skyldig att på anfordran tillhandahålla tillsynsmyndigheten de uppgifter, denna anser nödvändiga för tillsynens utövande.

8 §.

Har kreditinrättning vid utlåning uppburit högre ränta än riksbanken fastställt såsom maximiränta, skall inrättningen efter föreläggande av riksbanken till statsverket utgiva två gånger det belopp varmed den uppburna räntan avvikit från den fastställda maximiräntan.

Vad i första stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning, därest kreditinrättning eller annan som bedriver inlåning, som i 4 § sägs, vid sådan inlåning gottgjort ränta vilken överstigit maximiränta eller underskridit minimiränta, som fastställts av riksbanken.

Då särskilda skäl föranleda därtill, må riksbanken medgiva befrielse, helt eller delvis, från skyldighet som nyss sagts.

9 §.

Utgives i strid mot föreskrift, som meddelats jämlikt 6 §, skuldebrev som avses i nämnda paragraf, skall utgivaren av skuldebrevet efter föreläggande av riksbanken till statsverket utgiva ett belopp, som utgör en halv procent av hela lånesumman för varje år av den för lånet bestämda längsta löptiden.

Vad i 8 § tredje stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om skyldighet som nyss sagts.

10 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats av anmälan enligt 4 § eller vid utövande av tillsyn enligt 7 § må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet.

11 §.

Över riksbankens beslut enligt denna lag må klagan ej föras.

12 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1962, då giltighetstiden utgår för lagen den 7 december 1951 (nr 767) om räntereglering m. m.

2. Den nya lagen skall äga giltighet till och med den 30 juni 1965. Lagens bestämmelser skola gälla redan före ikraftträdandet med avseende på åtgärder, som erfordras för tillämpningen därefter.

3. Den äldre lagens bestämmelser skola alltjämt lända till efterrättelse beträffande förhållanden som hänföra sig till lagens giltighetstid.

4. Förordnande, som meddelas jämlikt den nya lagen, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet. Vad i lagen stadgas rörande påföljd vid överträdelse av föreskrift om maximiränta eller minimiränta samt rörande tystnadsplikt skall dock äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

5. Föreskrift, som meddelats med stöd av 5 §, skall icke utgöra hinder mot att ränta som bestämts i avtal om inlåning eller utlåning, vilket slutits före ikraftträdandet av föreskriften, tillämpas jämväl efter denna tidpunkt, i fall då rätt att uppsäga avtalet föreligger, under en tidrymd, som motsvarar uppsägningstiden, samt eljest så länge lånet enligt avtalet löper. Föreskrift, som avses i 6 §, skall icke äga tillämpning på skuldebrev, vilka utbjudits till allmänheten innan föreskriften trätt i kraft.

Vid departementspromemorian fogat förslag

till

lag om räntereglering och emissionskontroll (ränteregleringslag)

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

I den mån så provas nödigt med hänsyn till utomordentliga omständigheter må Konungen, på framställning av fullmäktige i riksbanken, förordna att vad här nedan stadgas om befogenhet för riksbanken att föreskriva anmälningsskyldighet, högsta ränta (maximiränta) eller lägsta ränta (minimiränta) eller skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldebrev helt eller delvis skall äga tillämpning.

2 §.

Med ränta likställes i denna lag varje annan gottgörelse, som utgör vederlag vid lån av penningar.

3 §.

Stadgandena i denna lag hava ej avseende på ränta, för vars beräkning eller fastställande gälla särskilda bestämmelser, givna i lag eller annan allmän författning eller eljest i beslut, som meddelats av Konungen.

4 §.

Föreskrift om anmälningsskyldighet må av riksbanken meddelas att gälla, såvitt rör inlåning av penningar, kreditinrättning och annan som bedriver sådan inlåning på räkning som av bank allmänligen begagnas samt, såvitt rör utlåning av penningar, bankaktiebolag, sparbanks, centralkassa för jordbrukskredit, jordbrukskassa, postsparbanken, postgirorörelsen, försäkringsbolag samt fondstyrelse för förvaltning av penningmedel, vilka enligt 31 § lagen om försäkring för allmän tilläggspension skola ingå till allmänna pensionsfonden.

Anmälningsskyldighet må avse räntesatser och övriga villkor, som tillämpas vid inlåning eller utlåning, ävensom ändring av inlåningsränta och höjning av utlåningsränta, för vilka fall jämväl må föreskrivas att anmälan skall göras minst åtta dagar före den avsedda ränteändringen samt innehålla uppgift om skälen för densamma.

5 §.

Riksbanken äger fastställa maximiränta eller minimiränta för sådan inlåning, som i 4 § sägs, ävensom maximiränta för utlåning av penningar från kreditinrättningar av de slag som i nämnda paragraf angivits. För skilda slag av inlåning eller utlåning må olika räntor fastställas.

Föreskrift som avses i första stycket meddelas att gälla för viss tid, högst

sex månader. Giltighetstiden må förlängas med högst sex månader åt gången.

6 §.

Riksbanken äger föreskriva, att obligationer, förlagsbevis eller andra för den allmänna rörelsen avsedda skuldebrev ej må utgivras utan tillstånd av riksbanken. Vad nu sagts skall dock ej gälla skuldebrev, som utgivras av riksgäldskontoret.

7 §.

Tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter, som meddelas med stöd av denna lag, utövas av myndighet som Konungen bestämmer.

Kreditinrättning eller annan, som är underkastad föreskrift om maximiränta eller minimiränta, skall vara skyldig att på anfordran tillhandahålla tillsynsmyndigheten de uppgifter, denna anser nödvändiga för tillsynens utövande.

8 §.

Uppbär kreditinrättning, i strid mot av riksbanken meddelad föreskrift om maximiränta vid utlåning, högre ränta än sålunda fastställts, skall inrättningen till statsverket gälda två gånger det belopp varmed den uppburna räntan avviker från den fastställda maximiräntan.

Vad i första stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning därest kreditinrättning eller annan, som bedriver inlåning på räkning som av bank allmänneligen begagnas, vid sådan inlåning gottgör ränta som överstiger maximiränta eller underskrider minimiränta, som fastställts av riksbanken.

9 §.

Utgives i strid mot föreskrift, som meddelats jämlikt 6 §, skuldebrev som avses i nämnda paragraf, skall utgivaren av skuldebrevet till statsverket gälda ett belopp som utgör en halv procent av hela lånesumman för varje år av den för lånet bestämda längsta löptiden.

10 §.

Storleken av belopp, som enligt vad i 8 och 9 §§ stadgas skall gäldas till statsverket, fastställs av riksbanken. Då särskilda skäl därtill föranleda, må riksbanken medgiva befrielse från betalningsskyldighet.

11 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom anmälan enligt 4 § eller uppgift enligt 7 § må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet.

12 §.

Över riksbankens beslut enligt denna lag må klagan ej föras.

13 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1962, då lagen den 7 december 1951 (nr 767) om räntereglering m. m. upphör att gälla.

2. Den nya lagen skall äga giltighet till och med den 30 juni 1965. Lagens

bestämmelser skola gälla redan före ikraftträdandet med avseende på åtgärder, som erfordras för tillämpningen därefter.

3. Den äldre lagens bestämmelser skola alltjämt lända till efterrättelse beträffande förhållanden som hänföra sig till lagens giltighetstid.

4. Förordnande, som meddelas jämlikt den nya lagen, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet. I 11 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande påföljd vid överträdelse av föreskrift om maximiränta eller minimiränta skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

5. Föreskrift, som meddelats med stöd av 5 §, skall icke utgöra hinder mot att ränta som bestämts i avtal om inlåning eller utlåning vilket slutits före ikraftträdandet av föreskriften, tillämpas jämväl efter denna tidpunkt, i fall då rätt att uppsäga avtalet föreligger, under en tidrymd, som motsvarar uppsägningstiden, samt eljest så länge lånet enligt avtalet löper. Föreskrift, som avses i 6 §, skall icke äga tillämpning på skuldebrev, vilka utbjudits till allmänheten innan föreskriften trätt i kraft.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 28 mars 1962.

N ä r v a r a n d e:

justitierådet REGNER,
regeringsrådet JARNERUP,
justitieråden AF TROLLE,
BOMGREN.

Enligt lagrådet den 12 mars 1962 tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 16 februari 1962, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över uppriktat förslag till *lag om räntereglering och emissionskontroll (ränteregleringslag)*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av lagbyråchefen B. Holmquist.

Lagrådet yttrade:

I den nuvarande ränteregleringslagen angives, att förordnande enligt 1 § skall vara påkallat för att uppnå det mål som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet. Enahanda förutsättning upptages i det förslag till likviditets- och kassakvotslag som genom proposition nr 52 framlagts för årets riksdag. Det synes önskvärt, att samma förutsättning uttryckligen medtages i 1 § av förevarande förslag.

Underlåtenhet att iakttaga vissa av riksbanken meddelade föreskrifter medför enligt 8 och 9 §§ skyldighet, efter föreläggande av riksbanken, att erlägga enligt angivna grunder beräknat penningbelopp. Då särskilda skäl föranleda därtill, må riksbanken dock medgiva befrielse, helt eller delvis, från denna skyldighet. Över riksbankens beslut må klagan ej föras.

Då kreditinrättning vid utlåning uppburit högre ränta än fastställd maximiränta, uppgår nämnda belopp till två gånger den för mycket uttagna räntan, därvid enligt 2 § med ränta likställes varje annan gottgörelse, som utgör vederlag vid lån och icke enbart utgör ersättning för särskilda omkostnader. På motsvarande sätt beräknas beloppet vid avvikelse från fastställd ränta för inlåning. Vid åsidosättande av föreskrift rörande emissionskontroll uppgår beloppet till en halv procent av hela lånesumman för varje år av den för lånet bestämda längsta löptiden.

Av det sagda framgår att vid överskridande av maximiräntan vid utlåning skyldigheten icke inskränker sig till förverkande av den obehöriga vinst som uppkommit för kreditinrättningen utan går därutöver. Härigenom får skyldigheten — som uppenbarligen kan avse mycket betydande belopp

— karaktär av påtryckningsmedel, jämförligt med vite som avses i 36 § avtalslagen och i viss mån även med sådant vite som av myndighet i särskilt fall förelägges såsom påföljd för underlåtenhet att iakttaga meddelad föreskrift. Samma innebörd har skyldigheten i övriga, i lagförslaget avsedda fall.

Såsom departementschefen anfört kan frågan om utgivande av omförmälda belopp i händelse av tvist prövas av domstol. Prövningen kan avse huruvida föreskrift blivit åsidosatt och hur beloppet skall beräknas. I nämnda hänseenden kan prövningen exempelvis avse fråga om innebörden av 2 §.

Med hänsyn till skyldighetens angivna karaktär bör det enligt lagrådets mening även tillkomma domstol att helt eller delvis eftergiva påföljden, om den skulle finnas uppenbart obillig. Beträffande båda de slag av viten som nyss nämnts äger domstol nedsätta vitets belopp. Vidare bör erinras att vid tillämpning av förverkandebestämmelse domstol i regel äger jämningsbefogenhet i fall påföljden skulle vara uppenbart obillig; särskilt må framhållas att jämningsrätt föreligger enligt den nuvarande ränteregleringslagen samt enligt valutalagstiftningen. Det förhållande som skulle föreligga, därest domstol i fråga om förevarande lag icke ägde motsvarande befogenhet, vore för övrigt sådant att det från rättsskyddssynpunkt skulle stå i strid mot eljest iakttagna principer. Det skulle innebära att en och samma myndighet -- på ett område där starka meningsmotsättningar kunna föreligga mellan myndigheten och berörda inrättningar -- skulle både utfärda föreskrifter och beivra överträdelse samt fastställa påföljden, utan att möjlighet funnes till överprövning av påföljdens storlek annat än beträffande dess maximum.

Befogenheten att, när särskilda skäl föreligga, nedsätta eller eftergiva påföljd enligt förslaget har i 8 § tredje stycket tillagts riksbanken. Huruvida med ordalydelsen -- som är naturlig med hänsyn till innehållet i första stycket och till att möjligheten av talan vid domstol över huvud icke antytts i paragrafen -- avsetts att fränkänna domstolen sådan rätt, framgår icke klart av motiven. Det förtydligande eller den ändring, som lagrådet av ovan angivna skäl finner böra vidtagas, torde lämpligast ske genom att tredje stycket i 8 § får innehålla att, då särskilda skäl föranleda därtill, skyldighet som nyss sagts må helt eller delvis eftergivas. Av sakens natur och med hänsyn till de speciella omständigheter som här kunna inverka är det uppenbart, att domstol endast i sällsynta undantagsfall bör finna anledning jämka det av riksbanken bestämda beloppet.

Anses domstol icke böra äga dylik jämningsbefogenhet och beaktas till följd därav icke vad lagrådet nu hemställt, bör det som från rättsskyddssynpunkt anmärkts mot förslaget föranleda, att åläggandet och fastställandet inom i lagen angiven ram av påföljden skall ankomma på Kungl. Maj:t.

Liknande sanktionsbestämmelser som den i förevarande förslag intagna finnas i de förslag till likviditets- och kassakvotslag samt till placerings-

kvotslag som genom propositionen nr 52 förelagts riksdagen. Skyldigheten enligt dessa förslag att utgiva belopp i anledning av åsidosättande av kvotföreskrifter har emellertid ej samma vitesliknande karaktär. Ändras förevarande förslag enligt vad som angivits i det föregående, torde dock vara lämpligt att enahanda ändringar ske i de två andra lagförslagen.

Enligt punkt 4 av *övergångsbestämmelserna* skall vad i lagen stadgas rörande påföljd vid överträdelse av föreskrift om maximiränta och minimiränta samt rörande tystnadsplikt tillämpas även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla. Detsamma bör vara fallet i fråga om påföljd vid överträdelse av föreskrift enligt 6 §. Förevarande punkt bör därför kompletteras i enlighet härmed.

Ur protokollet:

Margit Hirén

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 30 mars
1962.*

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLMQVIST.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets den 28 mars 1962 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 16 februari 1962 remitterade förslaget till *lag om räntereglering och emissionskontroll (ränteregleringslag)* samt anför därvid följande.

Vad lagrådet uttalat rörande 1 § samt punkt 4 av övergångsbestämmelserna till lagförslaget föranleder ingen erinran från min sida.

Med anledning av vad lagrådet anfört rörande 8 och 9 §§ anser jag mig böra biträda lagrådets i första hand gjorda hemställan, nämligen att 8 § tredje stycket utformas så, att därav tydligt framgår att även domstol kan helt eller delvis efterge skyldighet som i 8 och 9 §§ sägs. Såsom lagrådet framhållit är det emellertid uppenbart, att domstol endast i sällsynta undantagsfall bör utnyttja denna befogenhet.

Lagförslaget har ändrats i enlighet med vad jag nu anfört.

Föredraganden hemställer härefter att det sålunda ändrade lagförslaget måtte jämlikt 87 § regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gösta Smith